

NEETIČNOST ILI FINANSIJSKA NEPISMENOST U IZVJEŠTAJIMA NEZAVISNIH REVIZORA

Vitomir Slijepčević¹

SAŽETAK:

Jedan od najznačajnijih finansijskih izvještaja na domaćem i svjetskom finansijskom tržištu, a koji značajno utiče na odluku investitora o ulaganju novca u banke ili druge privredne subjekte, predstavlja izvještaj nezavisnog revizora. Ekonomski prostor Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, a posebno njen bankarski sektor, je područje koje je posebno interesantno investitorima iz zemlje i iz inostranstva. Zato finansijski izvještaj o obavljenoj eksternoj reviziji finansijskih izvještaja mora biti urađen u skladu sa načelima i standardima revizije, profesionalno i etički. Cilj rada je prikazati kakvu sliku investitorima šalju izvještaji eksternih, nezavisnih revizora, o jednoj banci kroz period od pet posljednjih godina njenog rada. Shodno tome nameće se i osnovno pitanje ovog istraživanja: „Da li se radi o finansijskoj nepismenosti ili neetičnosti? U odgovoru na postavljeni cilj istraživanja koristiće se osnovne metode naučnog istraživanja, a čijom primjenom će se vršiti obrada, analiza i sinteza, te apstrakovanje i provjera dobijenih rezultata. Rezultati sprovedenog istraživanja pokazuju odsustvo profesionalne etike u sastavljanju finansijskih izvještaja. Revidirani izvještaji za četiri poslovne godine šalju pozitivnu sliku investitorima, deponentima i državi o poslovanju Bobar banke a. d. Bijeljina, a revidirani izvještaj za 2013. godinu predstavlja osnovu za preduzimanje niza mjera nadležnih organa, a što na kraju rezultira bankrotom banke. Sprovedeno istraživanje pokazuje da sprovođenje revizija banaka mimo zakonodavne regulative, računovodstvenih standarda, standarda finansijskog izvještavanja, pravila, procedura i kodeksa profesionalne etike dugoročno šteti banci, akcionarima, revizorskim kućama, deponentima, investitorima, zaposlenim i društvenoj zajednici u cjelini.

Ključne riječi: banka, akcionari, investitori, nezavisna revizija, profesionalna etika.

ABSTRACT

The report of independent auditor represents one of the most important financial report on domestic and world market and it significantly affects on investiture decisions about investing money in banks or other business entities. Economic space of Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, and its bank department especially, is the area which is particularly interesting for the investitures from the country and from the abroad. That is the reason why the financial report about performed external audit of financial statements has to be done according to principles and auditing standards, professionally and ethically. The purpose of this article is to point out how reports of external and independent auditors affects the reputation of one bank through the period of last five years of its work. Accordingly to this, the main question of this research arises: "Is it because of the financial illiteracy or the unethical behaviour"? In response to the research goals, main methods of scientific research will be used, which will be applied to carry out processing, analysis and synthesis, as well as abstracting and verification of the obtained results.

¹ Docent, Visoka medicinska škola zdravstva Doboj, rimotiv@yahoo.com

The results of conducted research shows a lack of business ethics in preparing the financial statements. Audited reports for four business years of the Bobar bank a. d. Bijeljina are representing positive impression about business to investitures, depositors and state, but audited report for 2013. year represents the basis for taking series of measures by regulatory authorities, which in the end leads to bank bankruptcy. This research shows that implementing audits by excluding legal regulations, accounting standards, financial reporting standards, policies, procedures and codes of business ethics leads to long-term financial damage to the bank, shareholders, audit companies, depositors, investors, employees and to the whole community.

Keywords: bank, stakeholders, investitures, independent audit, business ethics.

UVOD

Ovo istraživanje rađeno je na osnovu raspoloživih i javno dostupnih podataka na Banjalučkoj berzi a. d. Banja Luka². Istraživanjem su obuhvaćeni izvještaji nezavisnih revizora o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. Bijeljina. Razlog se nalazi u činjenici da su izvještaji nezavisnog revizora za posljednjih pet godina njenog rada³ pokazali različit pristup u izvještavanju. Revizorski izvještaji o poslovanju Bobar banke a. d. za 2009. , 2010. , 2011. , 2012. , godinu slali su pozitivnu sliku investitorima o poslovanju te banke, a revizorski izvještaj za 2013. godinu izražava sumnju da je dalji rad ove banke moguć. Cilj ovog rada je pokazati kako nezavisni revizori svojim mišljenjem o obavljenoj reviziji finansijskih izvještaja u bankama mogu poslati pogrešnu sliku investitorima o poslovanju banaka. Kroz nastavak ovog istraživanje prikazaćemo moguće razloge za takvo ponašanje nezavisnih revizora, pitanje etičnosti određenih odluka uprave banke i ponašanja pojedinaca u banci. Poslije provedene analize rada prikazaćemo rezultate istraživanja, a zatim diskutiju na istu temu i na kraju dati zaključne stavove.

ANALIZA REZULTATA

Istraživanje sprovedeno u ovom radu će, komparativnom analizom prezentovanih izvještaja nezavisnih revizora i najvažnije regulative iz oblasti revizije banaka, pokušati dati odgovor na postavljeno pitanje s ciljem istraživanja. Da li se zaista radi o neetičnosti ili o finansijskoj nepismenosti, pa finansijski izvještaji Bobar banke a. d. Bijeljina revidirani za četiri poslovne godine dobijaju pozitivno mišljenje nezavisnog revizora, a za petu godinu suzdržano mišljenje? Da li se poslovanje ove banke za posljednju godinu njenog rada toliko pogoršalo da je revizor konstatovao sumnju u dalje uspješno poslovanje banke, ili je promjena nezavisnog revizora za petu godinu reviziju učinila objektivnom i etičnom, odnosno da li su druge okolnosti doprinijele takvom stavu?

Banke kao specifične finansijske institucije imaju značajnu ulogu u razvoju nacionalne ekonomije zemlje i svaki poremećaj na ovom tržištu dovodi do nesagledivih posljedica na poslovanje privrednih subjekata, status i položaj deponenata banke, zaposlenih, države, te daje svoj odraz na ukupan privredni ambijent zemlje. Zato ponašanje zaposlenih u bankama i revizorskim kućama mora biti odgovorno, uvažavajući standarde i procedure struke i nauke, uz primjenu bankarskih pravila i procedura, profesionalne i ljudske etike.

² BANJALUČKA BERZA HARTIJA OD VRIJEDNOSTI akcionarsko društvo Banja Luka, Berza posluje pod skraćenim imenom: Banjalučka berza a.d. Banja Luka.

³ Agencija za bankarstvo Republike Srpske je uvela privremenu upravu u Bobar banku a.d. Bijeljina dana 27.11.2014. godine <http://www.abrs.ba/sr/news/n11> (14..2017.) a stečaj dana 24.1.2017. godine <http://www.abrs.ba/sr/news/n22> (14.5.2017.)

Za potrebe analize u ovom istraživanju dajemo pregled najvećih revizorskih kuća u Srbiji sa stanovišta broja zaposlenih⁴.

Revizorske kuće	Broj zaposlenih po godinama		
	2010	2011	2012
1. Deloitte	146	151	150
2. KPMG	135	140	150
3. Ernst & Young	109	125	136
4. PwC	69	95	85
5. BDO	85	78	77
6. Moore Stephens	51	49	49
7. Finodit	42	42	33
8. Euroaudit	29	30	29
9. PKF	24	26	26
10. Baker Tilly WB	25	25	22

Ilustracija 1. Najveće revizorske kuće u Srbiji⁵

Kao potpisnice revizorskih izvještaja pojavljuju se renomirane revizorske kuće⁶ iz Republike Srbije i Republike Srpske. Savremena teorija i praksa revizije banaka zasniva se na sljedećim osnovnim načelima⁷:

- načelo zakonitosti,
- načelo profesionalne etike,
- načelo nezavisnosti,
- načelo stručnosti i kompetentnosti,
- načelo odgovornosti,
- načelo dokumentovanosti ili pribavljanja dokaza i
- načelo korektnog izvještavanja.

Za ovo istraživanje, a ne umanjujući značaj svih ostalih načela, posebno je interesantno načelo profesionalne etike. To je načelo koje podrazumijeva poštivanje svih drugih načela i profesionalan pristup problemu. Pravni okvir za izradu finansijskih izvještaja predstavlja Zakon o računovodstvu Republike Srpske, a koji propisuje primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda, Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja, Međunarodnih standarda revizije, kao i Računovodstvenih standarda Republike Srpske i Standarda revizije Republike Srpske.

BOBAR BANKA AD BIJELJINA

Analiza Izvještaja nezavisnog revizora za 2009. godinu

Ovu analizu vršićemo na način originalnog prikazivanja⁸ predmeta istraživanja po segmentima interesantnim za sam rad. Analiza će obuhvatiti pet posljednjih izvještaja nezavisnog revizora o reviziji finansijskih izvještaja o poslovanju Bobar banke a. d. Bijeljina

4 Neke od njih će se pojaviti kao revizori u banci koja je predmet ovog istraživanja.

5 http://www.dmi.uns.ac.rs/site/dmi/download/master/primenjena_matematika/AnaToplak.pdf (23.4.2017.)

6 BDO i Deloitte, Ilustracija 1.

7 Aleksić, M. Revizija i kontrola, Panevropski univerzitet Apeiron, Fakultet poslovne ekonomije, Banja Luka, 2012., str. 30.

8 Kroz ilustracije.

prije uvođenja privremene uprave i prikaz značajnih događaja u tom periodu, a koji su našli svoje mjesto u objavama emitenta na Banjalučkoj berzi. Ovo izvještavanje je obaveza akcionarskih društava, a čije akcije kotiraju na berzi, kako bi se zaštitili interesi postojećih ali i budućih investitora u tom društvu.

Izvještaj nezavisnog revizora o sprovedenoj reviziji finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. Bijeljina sadrži uobičajenu formu:

- Akcionarima i Nadzornom odboru Bobar banke a. d. Bijeljina
- Odgovornost rukovodstva za finansijske izvještaje
- Odgovornost revizora
- Mišljenje

Svi izvještaji nezavisnog revizora koji su predmet ovog istraživanja rađeni su po navedenoj formi. U analizi revizorskog izvještaja za 2009. godinu prikazaćemo kompletnu formu izvještaja po segmentima, a za naredne tri samo mišljenje nezavisnog revizora, te kompletan izvještaj za 2013. godinu.

Ilustracija 2. prikazuje bitne elemente svake revizije kao što su: Naziv revizorske kuće koja je vršila reviziju – BDO Beograd, godinu revidiranih izvještaja, navođenje vrste izvještaja koje su predmet revizije, navođenje odgovornosti rukovodstva za finansijske izvještaje i navođenje odgovornosti revizora, te navođenje regulatornih osnova na kojima se zasniva revizija. U izvještaju se navodi da je revizija urađena u skladu sa Međunarodnim standardima revizije uz apostrofiranje da ovi standardi nalažu pridržavanje principa profesionalne etike.

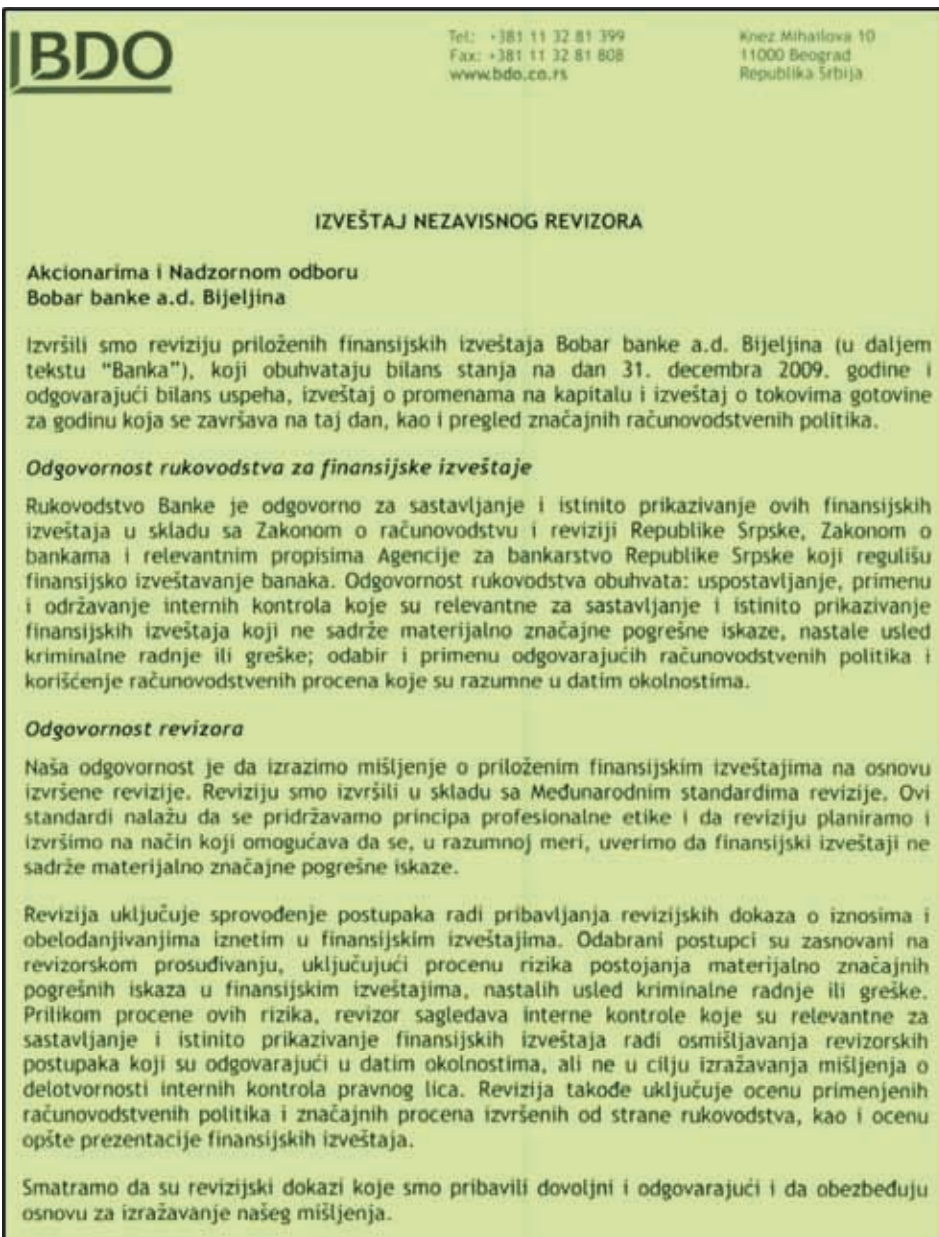
Oblast revizije je pod posebnom lupom posmatranja Agencije za bankarstvo Republike Srpske (ABRS) koja je ovu oblast regulisala Odlukom o minimalnim standardima interne i eksterne revizije⁹.

U skladu sa Odlukom o minimalnim standardima interne i eksterne revizije u bankama mišljenje dato u izvještaju nezavisnog revizora može biti:¹⁰

1. **Pozitivno ili neuslovljeno**, a što znači da su finansijski izvještaji banke urađeni u skladu sa propisima ABRS i Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS) i da je revizija u potpunosti obavljena.
2. **Uslovljeno**, a što znači da postoje određeni problemi kao što su nedostatak dokaznog materijala, odstupanja izvještaja ili njegovih dijelova od propisa ABRS i MRS.
3. **Negativno**, a što znači da finansijski izvještaji banke nisu tačno i objektivno urađeni, odnosno nisu urađeni u skladu sa propisima ABRS i MRS.
4. **Suzdržano**, što znači da postoji ozbiljna sumnja revizora u sposobnost banke za dalje uspješno poslovanje banke.

⁹ www.abrs.ba, Podzakonski akti, Banke, Odluke.

¹⁰ <https://www.abrs.ba/sr/category/c33> (23.4.2017)

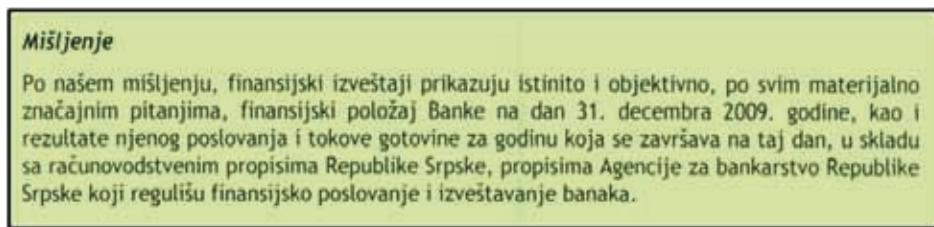

Ilustracija 2. Bobar banka a. d. - Izveštaj nezavisnog revizora o finansijskim izveštajima za 2009. godinu¹¹

5.

¹¹ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (22.04.2017)

Zakon o računovodstvu Republike Srpske¹² definiše da se mišljenje ovlašćenog revizora obavezno izražava u skladu sa Međunarodnim standardima revizije i može biti pozitivno, mišljenje sa rezervom, negativno ili u formi u kojoj se revizor uzdržava od davanja mišljenja.

Ilustracija 3. Bobar banka a. d. - Mišljenje nezavisnog revizora o finansijskim izveštajima za 2009. godinu¹³

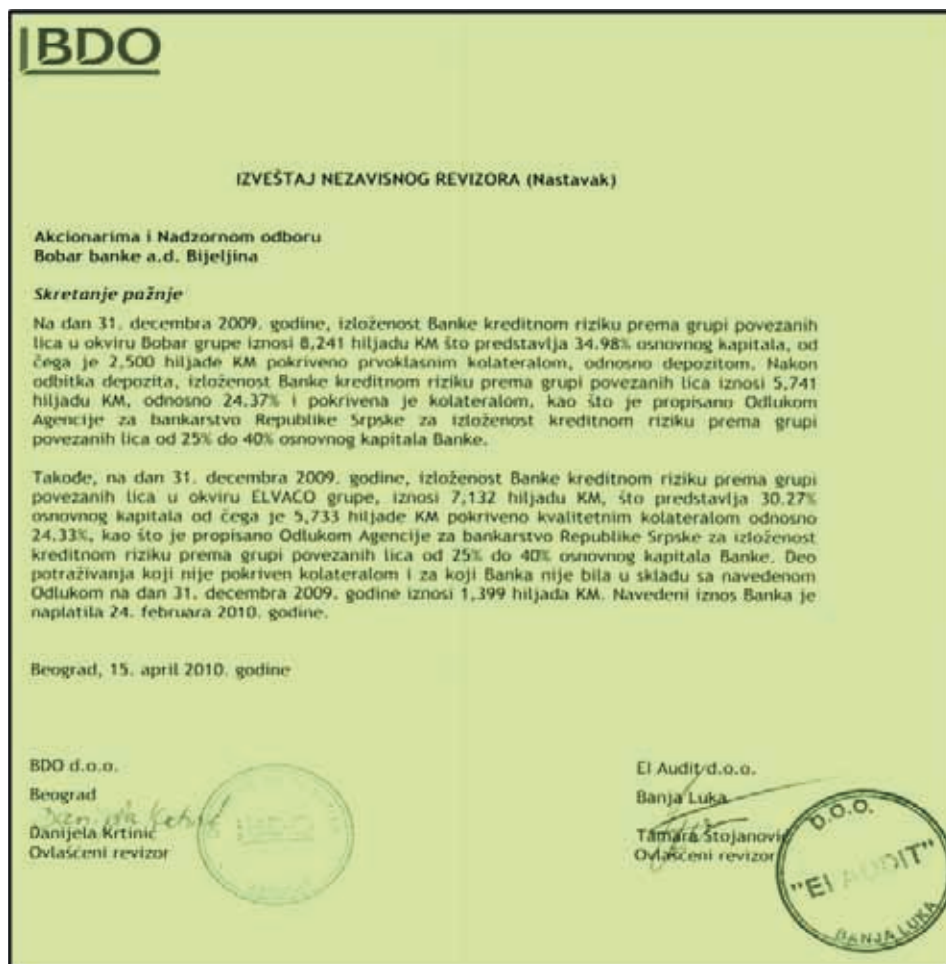
Članom 2. Stav 15. Zakona o računovodstvu Republike Srpske definisani su propisi iz oblasti računovodstva i revizije koji se primjenjuju u Republici Srpskoj:

„15) propisi iz oblasti računovodstva i revizije koji se u smislu ovog zakona primjenjuju u Republici podrazumijevaju: Međunarodne računovodstvene standarde (IAS), Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (IFRS), Međunarodni standard finansijskog izvještavanja za male i srednje entitete (IFRS for SMEs), Međunarodne standarde revizije (ISA), Međunarodne računovodstvene standarde za javni sektor (IPSAS), Međunarodne standarde vrednovanja (IVS), Međunarodne standarde za profesionalnu praksu interne revizije, Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje, Kodeks etike za profesionalne računovođe (u daljem tekstu: Kodeks) i prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) i sva prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Međunarodna federacija računovođa (IFAC).“¹⁴

¹² Službeni glasnik Republike Srpske broj 94/15

¹³ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (22.04.2017)

¹⁴ Službeni glasnik Republike Srpske broj 94/15

Ilustracija 4. Bobar banka a. d. - „Skretanje pažnje“ nezavisnog revizora o finansijskim izveštajima za 2009. godinu¹⁵

Međunarodni računovodstveni standard 1, a koji se primjenjuje na sve finansijske izvještaje koji se sastavljaju i prikazuju u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, podrazumijeva fer prezentaciju i usaglašenost. Finansijski izvještaji treba istinito da prikažu finansijsku poziciju privrednog subjekta-entiteta, finansijski uspjeh i tokove gotovine, kao i druge događaje. Fer prezentacija finansijskih izvještaja koja je usaglašena sa IFRS podrazumijeva i dodatna objelodanjivanja kada je to neophodno. Objelodanjivanje u napomenama uz finansijske izvještaje mora biti eksplicitno – kao bezrezervna činjenica.

Nezavisni revizor „*Skreće pažnju*“ akcionarima i Nadzornom odboru Bobar banke a. d. po pitanju kreditnog rizika grupe povezanih lica sa bankom, kao i izloženost riziku ove banke prema grupi povezanih lica u okviru Elvako grupe. Međunarodni računovodstveni standard 24. obrađuje područje objelodanjivanja povezanih strana koje za cilj ima skretanje

¹⁵ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (22.04.2017)

pažnje da je možda postojanje povezanih strana uticalo na finansijsku poziciju entiteta. U skladu sa Međunarodnim standardima revizije nezavisni revizor može da kroz „*Skretanje pažnje*“ izrazi i svoje mišljenje o napomenama uz finansijske izvještaje. S obzirom na to da Bobar banka a. d. u svojim finansijskim izvještajima nije vršila objelodanjanje i nije priložila napomene uz finansijske izvještaje to je skretanje pažnje nezavisnog revizora trebalo da nađe svoje mjesto u „Mišljenju“ – Ilustracija 3. ili ga nije trebalo prikazivati. U izvještaju nezavisnog revizora o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja navodi se da je u 2009. godini došlo do smjene dva člana Odbora za reviziju Bobar banke a. d. Bijeljina. Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) je izdao Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje¹⁶ čija je svrha da se smanje razlike u finansijskom izvještavanju entiteta za eksterne korisnike. Time se želi postići standardizacija finansijskog izvještavanja kako bi investitori bilo gdje u svijetu imali tačnu sliku finansijskog stanja u privrednom subjektu i mogli donositi odluke o investiranju. Odbor je svjestan činjenice da države različitih zemalja mogu utvrditi da izvještaji sadrže i dodatne zahtjeve, ali takvi zahtjevi ne smiju uticati na finansijske izvještaje koji su namijenjeni drugim korisnicima.

Područje djelovanja koje obuhvata Konceptualni okvir¹⁷:

- finansijsko izvještavanje,
- kvalitativnim osobinama korisnih finansijskih informacija,
- definicijom, priznavanjem i odmjeravanjem elemenata od kojih su sačinjeni finansijski izvještaji i
- konceptima kapitala i održanja kapitala.

Konceptualni okvir propisuje da standardi finansijskog izvještavanja moraju sadržavati sve bitne finansijske elemente za eksterne korisnike finansijskih izvještaja. Pošto je izvještaj nezavisnog revizora rađen u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja¹⁸, a gdje se posebno apostrofira koncept kapitala i održavanja kapitala postavlja se pitanje datog mišljenja u Ilustraciji 3.

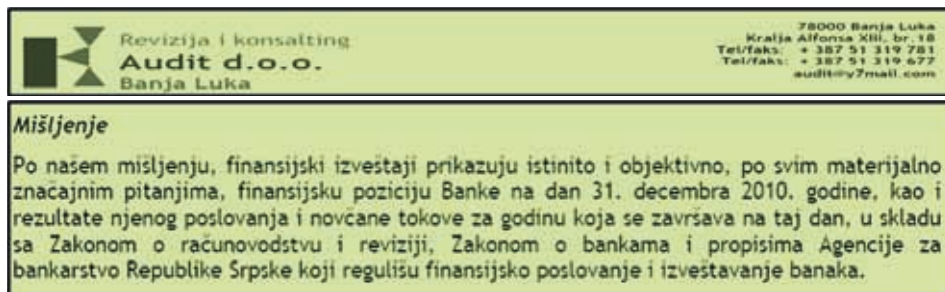
Analiza Izvještaja nezavisnog revizora za 2010. godinu

Analizu revizije finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. Bijeljina za 2010. godinu svešćemo samo na analizu „Mišljenja“ i „Skretanje pažnje“ pošto su svi ostali uvodni dijelovi veoma slični, a predstavljeni su kroz Ilustraciju 2.

¹⁶ <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10260> (14.5.2017)

¹⁷ <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/Konceptualni%20okvir.pdf> (14.5.2017)

¹⁸ Navedeno u Ilustraciji 2.

Ilustracija 5. Bobar banka a. d. - Mišljenje o finansijskim izveštajima banke za 2010. godinu¹⁹

Iz predocenog mišljenja vidi se da je ova banka „dobila“ pozitivno mišljenje revizora. Reviziju je vršila ovlašćena revizorska kuća iz Banje Luke koja je zajedno sa ovlašćenom revizorskom kućom iz Beograda vršila i reviziju izveštaja Bobar banke a. d. za 2009. godinu.

Ilustracija 6. Bobar banka a. d. - „Skretanje pažnje“ nezavisnog revizora o finansijskim izveštajima za 2010. godinu²⁰

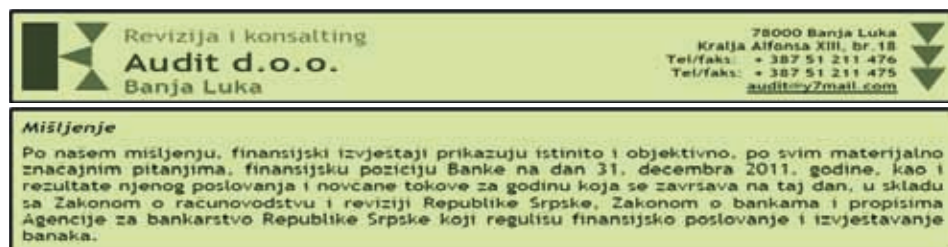
Primjedbe navedene za izveštaj nezavisnog revizora po pitanju Ilustracije 4. odnose se i na „Skretanje pažnje“ u izveštaju za 2010. godinu - Ilustracija 6. Iz analize izveštaja u dije-lu „Skretanje pažnje“ vidljivo je da je izloženost Bobar banke a. d. kreditnom riziku prema povezanim licima izražena u apsolutnim pokazateljima povećana sa 8,241 hiljada KM na 10,267 hiljada KM. Banka nije izvršila objelodanjivanja uz finansijske izveštaje za 2010. go-dinu, a revizor nije izrazio rezervu o ovom pitanju. Jedan član Nadzornog odbora je 2010. godine razriješen dužnosti, a Nadzorni odbor je nastavio sa radom bez imenovanja drugog.

¹⁹ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (27.04.2017)

²⁰ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (27.04.2017)

Analiza Izvještaja nezavisnog revizora za 2011. godinu

Nezavisni revizor u svom izvještaju o sprovedenoj reviziji finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. za 2011. godinu daje pozitivno mišljenje. U izvještaju se navodi da je imenovan član Nadzornog odbora umjesto člana koji je podnio ostavku 2010. godine. Reviziju finansijskih izvještaja vršila je revizorska kuća iz Banje Luke, a koja je vršila i reviziju 2009. i 2010. godine, a što je u skladu sa standardima revizije.

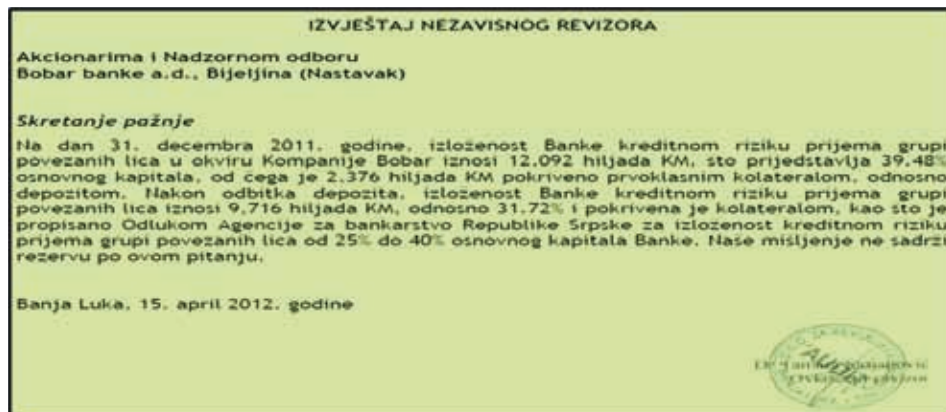
Ilustracija 7. Bobar banka a. d. - Mišljenje o finansijskim izvještajima banke za 2011. godinu²¹

Kao i u izvještaju za 2010. godinu nezavisni revizor i u ovom izvještaju „Skreće pažnju“ na izloženost banke kreditnom riziku prema grupi povezanih lica. Takva vrsta rizika uvijek predstavlja potencijalnu opasnost za ugrožavanje kapitala i kapitalne adekvatnosti banke. Nezavisni revizor ne izražava rezervu o tom pitanju. Međunarodni računovodstveni standard 24. Objelodanjivanje povezanih strana, predviđa da finansijski izvještaji entiteta sadrže objelodanjivanja da bi se skrenula pažnja investitorima da na finansijsku poziciju entiteta može da utiče postojanje povezanih strana, a Međunarodni računovodstveni standard 27. Pojedinačni finansijski izvještaji, propisuje računovodstvene zahtjeve i zahtjeve za objelodanjivanja za učešće u zavisnim entitetima, zajedničke poduhvate i pridružene entitete kada entitet sačinjava pojedinačne finansijske izvještaje. Dio izvještaja koji je prikazan u ilustraciji 8. odnosi se na područje djelovanja Međunarodnog računovodstvenog standarda 27. i 24, a Bobar banka a. d. Bijeljina uz finansijske izvještaje za 2011. godinu nije priložila Note-Napomene²², a koje bi bile osnova nezavisnom revizoru za iznošenje mišljenja kroz formu „Skretanja pažnje“. Shodno tome i ovaj segment izvještaja trebalo je da nađe svoje mjesto u mišljenju nezavisnog revizora.

Takav način vršenja revizije finansijskih izvještaja bilo kog privrednog subjekta može da dovede do nesagledivih posljedica za investitore, komitente, deponente, državu i zaposlene u privrednom subjektu, pa i sam privredni subjekt.

21 <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (03.05.2017)

22 <http://www.blberza.com/Pages/DocView.aspx?Id=21312> (21.5.2017)

Ilustracija 8. Bobar banka a. d. - „Skretanje pažnje“ nezavisnog revizora o finansijskim izvještajima za 2011. godinu²³

Primjedbe navedene za izvještaj nezavisnog revizora o pitanju Ilustracije 4. i 6. odnosno se i na „Skretanje pažnje“ u izvještaju za 2011. godinu, prikaz u Ilustraciji 8. iz analize izvještaja u dijelu „Skretanje pažnje“ vidljivo je da je izloženost Bobar banke a. d. kreditnom riziku prema povezanim licima izražena u apsolutnim pokazateljima povećana sa 10,267 hiljada KM na 12,092 hiljade KM. Banka nije izvršila objelodanjivanja uz finansijske izvještaje za 2011. godinu, a revizor nije izrazio rezervu o ovom pitanju.

Radi sveobuhvatnijeg posmatranja problema revizije u Bosni i Hercegovini u Tabeli 1. dajemo pregled datih mišljenja nezavisnih revizora o radu institucija na svim nivoima vlasti u zemlji. Iz tabele je vidljivo da se radi o 2011. godini i da je mišljenje s rezervom dato u 60% revidiranih slučajeva, a 10% je negativno mišljenje.

Tabela 1. Pregled revizorskih mišljenja o finansijskim izvještajima organa vlasti u BiH, FBiH i RS, za 2011. godinu

Nivo vlasti čiji su finansijski izvještaji revidirani	Vrste revizorskog mišljenja			
	Positivno mišljenje	Modificirano pozitivno mišljenje	Mišljenje sa rezervom	Negativno mišljenje
BiH	1	4	4	3
FBiH	0	0	17	2
RS	8	1	10	0
Ukupno 50 izvještaja	9	5	31	5
Procentualni omjeri	18%	10%	62%	10%

Tabela 1. Pregled revizorskih mišljenja o sprovedenim revizijama na svim nivoima vlasti u BiH²⁴

Cilj nam je da kroz Tabelu 1. prikazemo ambijent zemlje kroz prizmu izvještaja koji je vršen u njihovim institucijama za 2011. godinu.

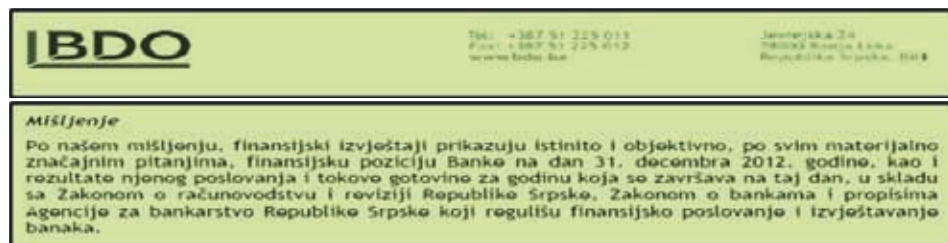
Analiza Izvještaja nezavisnog revizora za 2012. godinu

Suštinski izvještaj nezavisnog revizora o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja o poslovanju Bobar banke a. d. Bijeljina za 2012. godinu bitno se ne razlikuje od izvještaja

²³ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (03.05.2017)

²⁴ Preuzeto: Jahić, M.; Isaković-Kaplan, Š., Uloga i značaj revizije u prevenciji prevara u BiH, Zbornik radova, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, Mostar, 2013. Str.54.

nezavisnog revizora za od 2011. godinu, osim što je došlo do povećanja kreditnog rizika prema grupi povezanih lica sa bankom. Bobar banka a. d. Bijeljina u 2012. godini raspisuje 18. emisiju povlašćenih akcija radi povećanja osnovnog kapitala banke. Ova činjenica pokazuje da banka želi da ojača svoj kapital, odnosno da on nije adekvatan potrebama i veličini banke.

Ilustracija 9. Bobar banka a. d. - Mišljenje o finansijskim izvještajima banke za 2012. godinu²⁵

Analizom podataka objavljenih na Banjalučkoj berzi za 2012. godinu nismo pronašli note-napomene uz finansijske izvještaje za 2012. ²⁶ godinu, a što nezavisnom revizoru predstavlja osnovu za izražavanje „Skretanja pažnje“, odnosno na osnovu tih napomena, a prema Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, banka vrši objelodanjivanja. Na taj način banka stavlja do znanja svim korisnicima izvještaja da je postupila mimo utvrđenih računovodstvenih standarda ali to objavljuje i obrazlaže. U tom slučaju nezavisni revizor može da u svom izvještaju „Skrene pažnju“ na takvo ponašanje banke, odnosno bilo kog drugog privrednog subjekta čiji su izvještaji predmet revizije.

Ilustracija 10. Bobar banka a. d. - „Skretanje pažnje“ nezavisnog revizora o finansijskim izvještajima za 2012. godinu²⁷

²⁵ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (10.05.2017)

²⁶ <http://www.blberza.com/Pages/DocView.aspx?Id=25485> (21.5.2017)

²⁷ <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb> (10.05.2017)

Međunarodni računovodstveni standard 24²⁸ ima za cilj da obezbijedi da finansijski izvještaji entiteta sadrže objelodanjivanja koja su neophodna da skrenu pažnju da na finansijsku poziciju entiteta može da utiče postojanje povezanih strana i međusobne finansijske, odnosno druge, transakcije među njima. Ovaj standard uspostavlja određene zahtjeve u vezi sa objelodanjivanjima²⁹:

- o neizmirenim saldima sa povezanim stranama, njihovim rokovima, osiguranjima,
- o detaljima o svim datim i primljenim garancijama,
- o rezervisanjima za sumnjiva i sporna potraživanja i
- o izmirenju obaveza u ime pravnog lica, ili od strane pravnog lica, a u ime druge strane.

Etičnost u radu profesionalnom revizoru nameće ponašanje koje podrazumijeva: nezavisnost u radu, odgovornost prema klijentima za koje vrše reviziju, odgovornost prema svim korisnicima izvještaja o reviziji, odgovornost prema kolegama i drugim profesionalcima.

Nezavisnost u radu revizora znači:

1. profesionalnu nezavisnost stava i uma, a što podrazumijeva da na zaključke i stavove revizora ne mogu da utiču mišljenja, stavovi i zahtjevi drugih,
2. nezavisnost djelovanja, a što podrazumijeva da revizor treba da izbjegava okolnosti koje mogu uticati na profesionalno, etičko, stručno ponašanje revizora.

Nezavisni revizor mora samostalno planirati reviziju, vršiti procjenu rizika, donositi zaključke, mišljenja i preporuke, a na osnovu stručne kompetentnosti, poštujući profesionalne i etičke standarde revizije.

Analiza Izvještaja nezavisnog revizora za 2013. godinu

Izvještaj o reviziji finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. Bijeljina razlikuje se suštinski od prethodno urađene revizije za četiri poslovne godine. Reviziju finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. za 2013. godinu vršio je Deloitte d. o. o. Banja Luka.

28 <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/IAS/IAS%2024.pdf> (14.5.2017)

29 Petrović, N.; Kovačević, S.; Janjić, G.; Savičić, S., Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja, Savez računovoda i revizora RS, Banja Luka, 2004. str.532.

Deloitte

Deloitte d.o.o. Banja Luka
Braće Matković i majke Marije 58 i 60
70000 Banja Luka
Republika Srpska
Bosna i Hercegovina

Тел: +387 (0) 51 223 500; +387 (0) 51 224
Факс: +387 (0) 51 224 990
www.deloitte.com

ИЗВЈЕШТАЈ НЕЗАВИСНОГ РЕВИЗОРА

Надзорном одбору и акционарима "БОБАР БАНКЕ" А.Д., Бијељина

1. Ангажовани смо да обавимо ревизију приложених финансијских извјештаја (страна 4 до 64) Бобар банке а.д., Бијељина (у даљем тексту "Банка"), који обухватају биланс стања на дан 31. децембра 2013. године и одговарајући биланс успјеха, извјештај о промјенама на капиталу и биланс токова готовине за годину која се завршава на тај дан, као и преглед значајних рачуноводствених политика и друге напомене уз финансијске извјештаје.

Одговорност руководства за финансијске извјештаје

2. Руководство је одговорно за састављање и фер презентацију ових финансијских извјештаја у складу са рачуноводственим прописима Републике Српске, прописима Агенције за банкарство Републике Српске (у даљем тексту "АБРС") који регулишу финансијско извјештавање банака, као и за интерне контроле које руководство сматра неопходним за састављање финансијских извјештаја који не садрже погрешне информације од материјалног значаја, настале услед криминалне радње или грешке.

Одговорност ревизора

3. Наша одговорност је да изразимо мишљење о приложеним финансијским извјештајима на основу ревизије. Ревизију смо обавили у складу са Међународним стандардима ревизије и Законом о рачуноводству и ревизији Републике Српске. Због значаја питања објашњених у Основама за уздржавајуће мишљење, нисмо били у могућности да прикупимо довољно ревизорских доказа на основу којих бисмо изразили наше мишљење.

Основе за уздржавајуће мишљење

4. Као што је објелодањено у напомени 9. уз финансијске извјештаје, остали приходи из оперативног пословања Банке за пословну 2013. годину износе укупно 5,886 хиљада КМ, и највећим дијелом, у износу од 5,700 хиљада КМ, се односе на приход остварен од продаје материјално стечене имовине повезаном правном лицу БМД д.о.о., Јања, Бијељина. Обзиром да до дана наше ревизије наведена продаја имовине није реализована према купопродајном уговору (купац није платио уговорену накнаду и није се уписао као власник наведене имовине), наведени приход од продаје материјално стечене имовине не задовољава критеријуме признавања прихода, у складу са одредбама Међународног рачуноводственог стандарда (IAS) 18 – „Приходи“, као и IAS 16 – „Некретнине, постројења и опрема“. Сагласно наведеном, остали приходи из оперативног пословања, нето добитак Банке за пословну 2013. годину и потраживања по основу продаје материјално стечене имовине на дан 31. децембра 2013. године (напомена 20.) су више исказани за износ од 5,700 хиљада КМ.
5. Као што је објелодањено у напомени 17. уз финансијске извјештаје, са стањем на дан 31. децембра 2013. године кредити пласирани комитентима износе нето 210,414 хиљада КМ. Банка је извршила обрчун исправке вриједности кредита пласираних комитентима за процијењену ненаплативост у складу са интерном методологијом заснованом на захтјевима IAS 39 – „Финансијски инструменти: Признавање и мјерење“. На основу расположиве документације, и анализе наведених потраживања на бази ревизорског узорка, нисмо били у могућности да се увјеримо у адекватност извршене исправке вриједности за процијењену ненаплативост кредита пласираних комитентима са стањем на дан 31. децембра 2013. године. Сагласно томе, нисмо били у могућности да се увјеримо у потенцијалне ефекте на финансијске извјештаје Банке за 2013. годину по основу неусаглашености са захтјевима IAS 39 – „Финансијски инструменти: Признавање и мјерење“.

(наставља се)

Илустрација 11. Bobar banka a. d. - Мишљење о финансијским извјештајима банке за 2013. годину30

IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA

Надзорном одбору и акционарима "БОБАР БАНКА" А.Д., Бијељина (наставак)

Основе за уздржавајуће мишљење (наставак)

6. Као што је објелодањено у напмени 20. уз финансијске извјештаје, на дан 31. децембра 2013. године потраживања за камате износе 12,028 хиљада КМ, нето, док остала потраживања из оперативног пословања износе 866 хиљада КМ, нето. На основу расположиве документације и спроведених тестова наплате потраживања након дана биланса, нисмо се могли увјерити у реалност наплате потраживања по основу камата у укупном нето износу од 11,380 хиљада КМ, односно осталих потраживања из оперативног пословања у износу од 248 хиљада КМ. Сагласно наведеном, исправка вриједности наведених потраживања на дан 31. децембра 2013. године је мање исказана, односно нето резултат Банке за пословну 2013. годину је више исказан за укупан износ од 11,628 хиљада КМ.
7. Као што је објелодањено у напмени 25. уз финансијске извјештаје, Банка је крајем 2013. године имала повећање акцијског капитала путем XVII емисије обичних акција у износу од 10,000 хиљада КМ. Од наведеног износа повећање акцијског капитала од стране повезаних правних лица са Банком износи укупно 5,760 хиљада КМ (Бобар Аутосемберија д.о.о., Бијељина - 4,000 хиљаде КМ и Универзал а.д., Бијељина - 1,760 хиљада КМ). Такође, као што је објелодањено у напмени 35., у јануару 2014. године Банка је имала додатно повећање акцијског капитала путем XVIII емисије приоритетних кумулативних акција у укупном износу од 4,876 хиљада КМ. Од наведеног износа повећање акцијског капитала од стране повезаних правних лица са Банком износи 3,049 хиљада КМ (Бобар Аутосемберија д.о.о., Бијељина - 1,204 хиљаде КМ, БМД д.о.о., Јања-Бијељина - 1,145 хиљада КМ и Кришка д.о.о., Бијељина - 700 хиљада КМ). На основу расположиве документације и спроведених ревизорских поступака, нисмо били у могућности да се увјеримо да ли су наведена повећања акцијског капитала Банке од стране повезаних лица финансирана директно или индиректно из кредитних средстава. Сагласно наведеном, нисмо били у могућности да се увјеримо да ли је наведено повећање акцијског капитала Банке урађено у складу са одребама члана 22. Закона о банкама Републике Српске, као ни у потенцијалне ефекте по финансијске извјештаје Банке уколико наведено повећање акцијског капитала није урађено у складу са наведеним прописом.
8. Као што је објелодањено у напмени 29. уз финансијске извјештаје, Банка је извршила одређена објелодањивања у вези са својим финансијским инструментима. Наведена објелодањивања нису у потпуности усаглашена са захтјевима Међународног стандарда за финансијско извјештавање (IFRS) 7- "Финансијски инструменти: Објелодањивање". Јер садрже значајан број нетачних објелодањивања и техничких грешака (текстуалних и нумеричких). На основу расположиве документације, нисмо били у могућности да се увјеримо у потенцијалне негативне ефекте нетачних објелодањивања и грешака у наведеним напоменама на кориснике ових финансијских извјештаја.
9. Као што је објелодањено у напмени 26. уз финансијске извјештаје, недостајуће резерве Банке по регулативи Агенције за банкарство Републике Српске ("АБРС") на дан 31. децембра 2013. године износе 7,234 хиљаде КМ, и директно утичу на обрачун коефицијента адекватности капитала (напомена 30.). Банка је у обавези да изврши обрачун и евидентирање недостајућих резерви по захтјеву регулатора за кредитне губитке на ставке активе по основу Одлуке о минималним стандардима за управљање кредитним ризиком и класификација активе банака од стране АБРС, а која представља разлику између исправке вриједности кредита и потраживања од клијената у складу са IAS 39 - „Финансијски инструменти: Признавање и мјерење“ и критеријума прописаних од стране АБРС. На основу извршене ревизије, нисмо били у могућности да се увјеримо у адекватност обрачунатих и евидентираних регулаторних резерви за кредитне губитке заснованих на наведеној Одлуци АБРС.

(наставља се)

Илустрација 12. Bobar banka a. d. - Мишљење о финансијским извјештајима банке за 2013. годину³¹- наставак

31 <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBanka.aspx?code=bbrb> (20.05.2017)

ИЗВЈЕШТАЈ НЕЗАВИСНОГ РЕВИЗОРА

Надзорном одбору и акционарима "БОБАР БАНКА" А.Д., Бијељина (наставак)

Основе за уздржавајуће мишљење (наставак)

- Као што је објелодањено у напомени 30. уз финансијске извјештаје, Банка је дужна да обим свог пословања усклади са прописаним показатељима, односно да обим и структуру својих ризичних пласмана усклади са Законом о банкама Републике Српске и прописима АБРС. На дан 31. децембра 2013. године, проценат адекватности капитала према обрачуну Управе Банке је износио 14.30% (прописани минимум – 12%), не узимајући у обзир ефекте евентуалних корекција ревизора које су објелодањене у Основама за уздржавајуће мишљење. Осим тога, на дан 31. децембра 2013. године, према обрачуну Управе Банке, три лимита су одступала од показатеља прописаних од стране Агенције за банкарство Републике Српске (детаљније образложено у напомени 31. уз финансијске извјештаје). Претходно наведене евентуалне корекције финансијских извјештаја које су објелодањене у Основама за уздржавајуће мишљење могу директно утицати на смањење адекватности капитала Банке испод прописаног минимума, као и на погоршање осталих показатеља и лимита прописаних од стране АБРС. Наведене чињенице, заједно са осталим питањима наведеним у Основама за уздржавајуће мишљење, указују на значајну сумњу да ће Банка бити у могућности да у наредном периоду одржи адекватност капитала и остале прописане показатеље изнад прописаних минимума у складу са Законом о банкама Републике Српске и прописима АБРС. Планови Управе Банке у вези предузимања мјера за превазилажење потешкоћа у вези са адекватношћу капитала и испуњавањем осталих показатеља прописаних Законом о банкама Републике Српске и прописима АБРС су детаљније објелодањени у напомени 31. уз финансијске извјештаје. На основу расположивих информација, нисмо били у могућности да процijenимо ефекте примјене будућих мјера од стране Управе Банке, нити да предвидимо потенцијалне ефекте наведених одступања на финансијске извјештаје Банке за пословну 2013. годину, као ни евентуалних мјера и активности које би АБРС могла да предузме према Банци у вези са наведеним неусклађеностима Банке у односу на прописе који регулишу банкарско пословање у Републици Српској.

Уздржавајуће мишљење

Због значаја питања исказаних у тачкама 4 до 10, нисмо били у могућности да прикупимо довољно одговарајућих доказа на основу којих бисмо изразили наше мишљење. Сагласно наведеном, не изражавамо мишљење о финансијским извјештајима Бобар банке а.д., Бијељина за пословну 2013. годину.

Остала питања

Финансијски извјештаји Банке за годину која се завршава 31. децембра 2012. године су ревидирани од стране другог ревизора, који је у свом извјештају од 15. априла 2013. године, изразио неквалификовано мишљење, са скретањем пажње да се изложеност кредитном ризику према групи повезаних лица приближила дозвољеном лимиту.

Бања Лука, 2. јун 2014. године

Жарко Мионић
Овлашћени ревизор

Илустрација 13. Bobar banka a. d. - Мишљење о финансијским извјештајима банке за 2013. годину32- наставак

Sprovedena revizija finansijskih izvještaja Bobar banke a. d. Bijeljina za 2013. godinu od strane nezavisnog revizora Deloitte d. o. o. Banja Luka i dato mišljenje „Uzdržavajuće mišljenje“³³ pokazuje da banka u svojim izvještajima nije realno i objektivno prikazala stanje sredstava i izvora sredstava u bilansu stanja banke, prihode i rashode u bilansu uspjeha banke, promjene na kapitalu banke, te adekvatnost kapitala. Na više mjesta su nerealno više prikazana potraživanja banke, a istovremeno iskazivanje rezervisanja za potencijalne gubitke je bilo značajno umanjeno, te je to rezultiralo nerealnim prikazivanjem finansijskog rezultata koji je uvećan za 11,628 hiljada KM. Revizor se nije uvjerio da je povećanje akcionarskog kapitala banke novim emisijama (XVII i XVIII) izvršeno u skladu sa odredbama Zakona o bankama. Objelodanjivanja o finansijskim instrumentima banke su netačna i sa greškama. Nedostaju rezerve u iznosu od 7,234 hiljade KM, te revizor dalje izražava sumnju u adekvatnost kapitala banke i mogućnost njegovog održavanja na zakonom propisanom nivou. Za razliku od izvještaja za 2009, 2010, 2011. i 2012. godinu, izvještaj nezavisnog revizora za 2013. godinu sve tvrdnje potkrepljuje važećim zakonodavnim i drugim aktima³⁴.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Sprovedeno istraživanje rađeno je na osnovu relevantnih podataka objavljenih na Banjalučkoj berzi, a način prikazivanja je specifičan – kroz ilustracije originalnih dijelova izvještaja čime se željelo staviti na uvid naučnoj i stručnoj javnosti kako ponašanje, s jedne strane banaka i zaposlenih u njima, a s druge strane ovlašćenih revizorskih kuća, preko svojih zaposlenih, može negativno³⁵ uticati na investitore, akcionare banke, zaposlene u oba sektora i na državu. S obzirom na to da je krajnji ishod poslovanja Bobar banke a. d. Bijeljina poznat nije nam bila namjera da „prizivamo naknadnu pamet“, već da istražimo da li je bilo pokazatelja takvog stanja u finansijskim izvještajima, odnosno u izvještajima nezavisnih revizora za 2009, 2010, 2011, 2012. i 2013. godinu³⁶.

Ovo istraživanje pokazalo je da:

1. Sastavljanje finansijskih izvještaja banke nije rađeno u skladu sa pravnim okvirom i načelom profesionalne etike.
2. Revizija finansijskih izvještaja od strane nezavisnih revizora za 2009, 2010, 2011. i 2012. godinu zanemarivala je osnovna načela i standarde revizije, posebno apostrofirajući načelo profesionalne etike.
3. U prezentovanim izvještajima nezavisnih revizora za 2009. , 2010. , 2011. I 2012. godinu nije se vodilo računa o elementima od kojih su sačinjeni finansijski izvještaji³⁷.
4. Konstantno povećanje zaduženosti povezanih lica sa Bobar bankom a. d. je tolerisano.
5. Izvještaji o reviziji slali su pogrešnu sliku o banci, a što je dovodilo u zabludu investitore i deponente banke.
6. Odsustvo etike, profesionalne etike i profesionalizma u radu u skladu sa zakonodavnim okvirom za oblast revizije banaka neminovno dovodi do bankrota banaka.

33 Što znači da postoji ozbiljna sumnja revizora u sposobnost banke za dalje uspješno poslovanje banke.

34 Zakoni, standardi, procedure, odluke i druga akta koja uređuju oblast bankarstva, računovodstva i revizije.

35 Na odluke, finansijske efekte, reputaciju, prim. autora.

36 Dana 27.11.2014. godine uvedena je privremena uprava u Bobar banku <https://www.abrs.ba/sr/news/n11> , a 24.1.2017. godine stečajni postupak <https://www.abrs.ba/sr/news/n22> (22.5.2017)

37 Ilustracija 4. Odvojeno posmatrane dvije povezane grupe s bankom (Bobar grupa i ELVACO grupa)

7. Odsustvo profesionalna etika i „dodvoravanje“ bankama dugoročno šteti i revizorima i bankama.
8. Nije dat potreban značaj čestim promjenama menadžmenta banke.

DISKUSIJA

Kada se ima u vidu činjenica da su revizorske kuće privredni subjekti koji žive od svog rada, i da je privredni ambijent u kome oni rade izuzetno kompleksan, tada se i primjena standarda profesionalne etike nameće kao izuzetno težak zadatak za revizore. Kompleksnost rada bilo kog privrednog subjekta u Bosni i Hercegovini je rezultat nestanka bivšeg samoupravnog sistema koji se nije adekvatno razvio, a iz njega je izrastao novi sistem ranog kapitalizma koji nije primjeren našim uslovima, te u toj konfuziji želja bivših samoupravnih radnika i direktora, odnosno novih vlasnika, modernih biznismena i preduzetnika za sticanjem bogatstva preko noći, ruše se svi moralni i regulatorni zahtjevi. Kada se tome doda rat, vlasnička transformacija društvene imovine u privatnu, prelazak platnog prometa sa Službe društvenog knjigovodstva na banke, uspostavljanje novih mehanizama rada i kontrole³⁸, i mnogo zainteresovanih strana sa mnogo ovlašćenja i mnogo obaveza, pri čemu se ovlašćenja značajno koriste, a obaveze zanemaruju, onda je moguće i „dovesti banku“ do propasti, a sa njom i mnoge druge privredne subjekte, pa i druge banke. Regulativa nad osnivanjem i ispunjavanjem uslova za rad i radom revizorskih kuća skoro da i ne postoji, a popularno „sertifikovanje“ računovođa i revizora je u nadležnosti raznih udruženja i privatnih preduzeća. Država je „ispustila“ bitne poluge kontrole.

Mehmed Jahić i Ševala Isaković-Kaplan³⁹ govoreći o ulozi i značaju revizije u prevenciji prevara u Bosni i Hercegovini kažu: „Upravo brojni zabilježeni računovodstveni skandali posljednjeg desetljeća jasno ukazuju na činjenicu da revizori nisu dovoljno, a niti najbolje rješenje za sprečavanje prevara u privrednim društvima, šireći tako krila novoj računovodstvenoj grani „forenzičnom računovodstvu“, i doprinoseći razvoju računovodstvene nauke, općenito“.

Dejan Malinić⁴⁰ govoreći o etičkoj dimenziji kvaliteta finansijskog izvještavanja kaže: „Uprkos naporima zakonodavaca, regulatornih tela i računovodstvene profesije da razviju kvalitetnu regulativu čija bi primena osigurala istinito i pošteno finansijsko izvještavanje, poslovna praksa pokazuje da to nije dovoljno“. Broj učesnika u procesu finansijskog izvještavanja i revizije je značajan pri čemu veliki broj učesnika nisu računovođe iz čega slijedi da se svi učesnici u tom procesu moraju pridržavati standarda etike u svom radu i u tom segmentu posebno je značajna uloga akademske zajednice koja mora djelovati na stvaranju klime za podsticanje etičkog izvještavanja.

David O. Friedrichs⁴¹, Univerzitet Skranton, SAD, u svom radu: „Kapitalističke banke kao kriminalni preduzetnici - slučaj Vol Strita“, govori o finansijskoj krizi kao kriminološkom fenomenu posebno apostrofira pojam kriminaliteta belog okovratnika. On poredi ponašanje odgovornih u bankama, regulatornih tijela i ovlašćenih procjenitelja

38 Bivši SDK je u sebi objedinjavao niz funkcija koje su promjenom zakondavne regulative podijeljene na niz privrednih subjekata (banke, revizijske kuće, trezor i sl.)

39 Jahić, M. i Isaković-Kaplan, Š. *Uloga i značaj revizije u prevenciji prevara u BiH*, Zbornik radova, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, Mostar, 2013. Str.58.

40 Malinić, D., *Etička dimenzija kvaliteta finansijskog izvještavanja*, <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-443X/2011/0353-443X1106243M.pdf> (23.5.2017)

41 David O. Friedrichs, *Kapitalističke banke kao kriminalni preduzetnici-slučaj Vol Strita*, Univerzitet Skranton, SAD, 2014. http://www.ius.bg.ac.rs/crimenjournal/articles/Crimen_001-2014/Criimen%201-2014%20-%20David%20O%20Friedrichs.pdf (25.5.2017)

sa klasičnim razbojništvom kada su meta počinilaca banke. Posebnu pažnju posvećuje finansijskom kriminalu u kome je glavni akter bila prestižna investiciona banka Goldman Saks. Analizirajući odgovornost za veliku finansijsku krizu on između ostalog kaže: „Procenjivači rizika, čija isključiva odgovornost i jeste da predvide i procene rizike prisutne u bankarskom poslovanju očigledno nisu obavili svoj posao“.

Vitomir Slijepčević,⁴² apostrofirajući značaj etike u poslovanju banaka, ističe ulogu menadžmenta banke koji mora imati human odnos prema zaposlenim u bankama cijeneći njihove individualne kvalitete i uvažavajući specifičnosti, a da kroz sistem internih i eksternih kontrola, te kroz revizija vršiti provjeru kvaliteta njihovog rada. Neophodno je rano uočavanje neregularnosti u radu i izvještavanju, te prepoznati koncepte i metode neetičkog djelovanja i iznaći efikasne sisteme suprotstavljanja takvim pojavama.

Saša Muminović i Željana Aljinović Barać⁴³, u zaključku svog rada „EBITDA – Mera održive dobiti ili fikcija?“ kažu da samo kroz informacije koje govore o kvalitetu dobiti preduzeća dobija se slika koja zadovoljava investitore i da samo na taj način investitori neće biti dovedeni u zabludu. Zato važnu ulogu u ocjeni pouzdanosti finansijskih izvještaja i ocjeni opstanka samog preduzeća treba da ima forenzički računovođa, a koji svojim znanjem i profesionalnim odnosom treba da identifikuje lažno prikazivanje finansijskog stanja.

Dragana Bešlić i Ivana Bešlić⁴⁴ u svom radu „Stečaj privrednog društva kao posledica manipulativnog finansijskog izveštavanja“ navode: „Kreativna računovodstvena praksa dovela je mnoge kompanije u svetu do bankrotstva. Kreativno računovodstvo označava sve računovodstvene prakse koje namerno odstupaju od standarda, da bi eksternim korisnicima bila prezentovana željena, a ne stvarna prinostna i finansijska snaga privrednog društva“.

Novo Plakalović, Nikola Gluhović i Dragan Plakalović⁴⁵ u svom radu „Etika na javnom univerzitetu“ kažu: „Sistem vrijednosti kod studenata je preuzet od društva kontaminiranog politikom stranaka koje su važan aktivni promotor sveprisutne korupcije i nepotizma, čini da studenti ne vide svijetlu perspektivu“. S obzirom na to da svugdje u svijetu akademska zajednica ima značajnu ulogu u procesu obrazovanja ljudi, postavlja se pitanje: „Kako ona da ispuni svoju ulogu u Republici Srpskoj ako je stanje u okviru nje same alarmantno?“ Opšti sistem vrijednosti je ugrožen.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje je pokazalo da bez obzira na sav profesionalizam, a koji se naročito apostrofira kada je u pitanju rad ovlašćenih revizora za reviziju finansijskih izvještaja banaka, investitori, deponenti i drugi privredni subjekti, odnosno država, se ne mogu sa punom pouzdanošću osloniti na validnost prezentovanih rezultata. U analiziranim izvještajima za četiri godine rada Bobar banke a. d. Bijeljina zanemareno je načelo profesionalne etike u radu nezavisnog revizora.

42 Slijepčević, V., Bankarska etika, Zbornik radova, Globalni mediji i društveno odgovorno poslovanje, BLC College, Banja Luka, 2015.

43 Muminović, S.; Aljinović Barać, Ž., EBITDA – Mera održive dobiti ili fikcija? Forenzička revizija, Zbornik radova, Beograd, 2016. http://www.forensic-audit.org/uploads/1/4/6/3/14634014/zbornik_forenzicka_revizija.pdf (25.5.2017.)

44 Bešlić, D.; Bešlić, I., Stečaj privrednog društva kao posledica manipulativnog finansijskog izveštavanja, Škola biznisa, Novi sad, 2013. <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2013/3.9.pdf> (26.5.2017.)

45 Plakalović, N.; Gluhović, N. I Plakalović, D., Etika na javnom univerzitetu, Novi ekonomist 17, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije, Bijeljina, 2016.

Da bi investitori imali adekvatan odgovor o stvarnom stanju poslovanja banaka u timove za reviziju i superreviziju finansijskih izvještaja trebalo bi uključiti i profesionalce iz drugih oblasti⁴⁶, te kroz kontinuiran sistem edukacija staviti poseban akcenat na princip profesionalne etike u radu. Akademski zajednica od najnižeg do najvišeg nivoa obrazovanja treba dati veći značaj etici u procesu obrazovanja i vaspitanja.

LITERATURA

1. Aleksić, M. Revizija i kontrola, Panevropski univerzitet Apeiron, Fakultet poslovne ekonomije, Banja Luka, 2012.
2. Bešlić, D.; Bešlić, I., *Stečaj privrednog društva kao posledica manipulativnog finansijskog izveštavanja*, Škola biznisa, Novi sad, 2013.
3. David O. Friedrichs, *Kapitalističke banke kao kriminalni preduzetnici - slučaj Vol Strita*, Univerzitet Skranton, SAD, 2014.
4. Jahić, M.; Isaković-Kaplan, Š., Uloga i značaj revizije u prevenciji prevara u BiH, Zbornik radova, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, Mostar, 2013.
5. Low, M, Davey, H., Hooper, K., Accounting scandals, ethical dilemmas and ducitional chalenges, Critical Perspectives on Accounting 19, 2008.
6. Malinić, D., Savremeni izazovi integralog istraživanja kvaliteta finansijskih izvještaja, Ekonomika preduzeća, specijalno izdanje „Tajne bilansa – menadžerski ugao“, Savez ekonomista Srbije, Beograd, 2009.
7. Malinić, D., Etička dimenzija kvaliteta finansijskog izveštavanja, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011.
8. Muminović, S.; Aljinović Barać, Ž., *EBITDA – Mera održive dobiti ili fikcija?* Forenzička revizija, Zbornik radova, Beograd, 2016.
9. Petrović, N.; Kovačević, S.; Janjić, G.; Savičić, S., Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja, Savez računovođa i revizora RS, Banja Luka, 2004.
10. Slijepčević, V., Bankarska etika, Zbornik radova, Globalni mediji i društveno odgovorno poslovanje, BLC College, Banja Luka, 2015.
11. Will, Susan, Stephen Handelman and David Brotherton, eds. 2012. *How They Got Away With It: The Financial Crisis and White Collar Criminals*. New York,;Columbia University Press.
12. Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje
13. Međunarodni računovodstveni standard 1, 16, 18, 24, 27, 37. i 39.
14. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 1. Prva primena Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja
15. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 7. Finansijski instrumenti: Obelodanjivanja
16. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 8. Segmenti poslovanja
17. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 10. Konsolidovani finansijski izvještaji
18. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 11. Zajednički aranžmani
19. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 12. Obelodanjivanja o učešću u drugim entitetima
20. Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 13. Odmeravanja fer vrednosti
21. Odluka o minimalnim standardima za poslovanje banaka sa licima povezanim sa bankom
22. Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika
23. Odluka o minimalnim standardima interne i eksterne revizije u bankama
24. <http://www.abrs.ba>,
25. <http://www.abrs.ba/sr/news/n11>
26. <http://www.abrs.ba/sr/news/n22>

⁴⁶ Računovodstvena forenzika, brokersko-dilerski poslove, investiciono savjetovanje, prim. autora.

27. <https://www.abrs.ba/sr/category/c33>
28. <http://www.blberza.com/Pages/FinRepBank.aspx?code=bbrb>
29. <http://www.blberza.com/Pages/DocView.aspx?Id=21312>
30. <http://www.blberza.com/Pages/DocView.aspx?Id=25485>
31. http://www.dmi.uns.ac.rs/site/dmi/download/master/primenjena_matematika/AnaToplak.pdf
32. http://www.forensic-audit.org/uploads/1/4/6/3/14634014/zbornik_forenzicka_revizija.pdf
33. <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10260>
34. <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/Konceptualni%20okvir.pdf>
35. <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/IAS/IAS%2024.pdf>
36. <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-443X/2011/0353-443X1106243M.pdf>
37. <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2013/3.9.pdf>